

SCENARIUSZE

**O PRAWACH CZŁOWIEKA PODCZAS
KONFLIKTÓW ZBROJNYCH**

NAWET WOJNY

MAJĄ ZASADY

**Materiały edukacyjne dla
nauczycieli i nauczycielek**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

AUTORKI: Justyna Kuzar-Dembele, Katarzyna Salejko, Dominika Sokołowska

KONSULTACJE MERYTORYCZNE: Monika Darmofał-Karanowska, Anna Dunajska-Weckwerth, Radosław Janicki, Krzysztof Kazanowski, Joanna Szczepanek

REDAKCJA JĘZYKOWA I KOREKTA: Zuzanna Żółtowska

GRAFIKA I SKŁAD: Maciej Panas

Copyright by Stowarzyszenie Amnesty International, Warszawa 2025

Materiał udostępniony na warunkach licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 – Na tych samych warunkach: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Materiał stanowi część projektu *No war, know rights!* – angażowanie społeczności szkolnych na rzecz globalnego pokoju, współfinansowanego w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autorek i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

W całym tekście zastosowano język równościowy, nazywany też włączającym. Jego celem jest podkreślenie obecności i włączenie perspektyw osób z grup marginalizowanych, a także tworzenie bardziej sprawiedliwych i włączających norm językowych, które odzwierciedlają różnorodność świata.

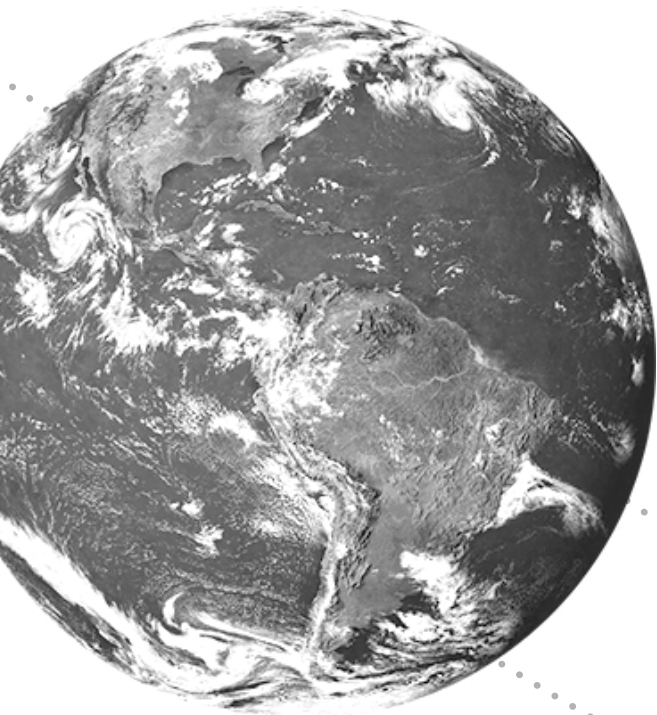
WSTĘP

Droga Nauczycielko, Drogi Nauczycielu!

Przekazujemy w twoje ręce materiał edukacyjny ***Nawet wojny mają zasady*** zawierający gotowe scenariusze zajęć. Dzięki niemu uczniowie_uczennice poszerzą swoją wiedzę w obszarze naruszeń praw człowieka i przestrzegania praw człowieka w czasie konfliktów zbrojnych. W ramach projektu powstały również inne materiały o prawach człowieka w czasie konfliktów zbrojnych, które podejmują kwestie międzynarodowych instytucji i mechanizmów, które wspierają pokój na świecie, krytycznej analizy przekazów medialnych o wojnach w różnych regionach świata, globalnych wyzwań dotyczących pokoju i angażowania się w działania na rzecz pokoju.

Zachęcamy do przeprowadzenia wszystkich scenariuszy na kilku lekcjach. Jeśli jednak nie masz na to czasu, możesz wybrać jeden scenariusz i zrealizować go na części lekcji. Każdy scenariusz zawiera fragment wiedzy dotyczącej pewnego zagadnienia, a w połączeniu z pozostałymi scenariuszami wprowadza uczniów_uczennice w dany temat, co pozwala im spojrzeć na zagadnienie z różnych perspektyw. Scenariusze zostały opracowane z wykorzystaniem metody aktywnego uczestnictwa – treści były testowane przez nauczycieli_nauczycielki na zajęciach z młodzieżą.

Projekt *No war, know rights! – angażowanie społeczności szkolnych na rzecz globalnego pokoju* ma na celu zwiększanie wśród młodzieży szkolnej świadomości na temat globalnych uwarunkowań wojny i pokoju, naruszeń praw człowieka podczas konfliktów zbrojnych oraz budowanie u młodych osób kompetencji i postaw umożliwiających podejmowanie działań aktywistycznych w tym zakresie.

JAK KORZYSTAĆ Z MATERIAŁU?

Materiał edukacyjny ***Nawet wojny mają zasady*** dotyczy ochrony i naruszeń praw człowieka podczas konfliktów zbrojnych oraz norm i zasad związanych z międzynarodowym prawem humanitarnym. Jest przeznaczony do pracy edukacyjnej z młodzieżą ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych (13–19 lat). Można go wykorzystywać na godzinach wychowawczych, podczas zajęć pozalekcyjnych oraz w ramach podstawy programowej, na lekcjach wiedzy o społeczeństwie, historii oraz geografii.

Scenariusze są przygotowane w taki sposób, żeby nie wymagały dodatkowej pracy związanej z wyszukiwaniem informacji na dany temat. Można modyfikować ćwiczenia, dodając swój wkład. Nauczyciel/nauczycielka zna swoją klasę najlepiej i potrafi ocenić, które elementy będą dla niej najbardziej angażujące.

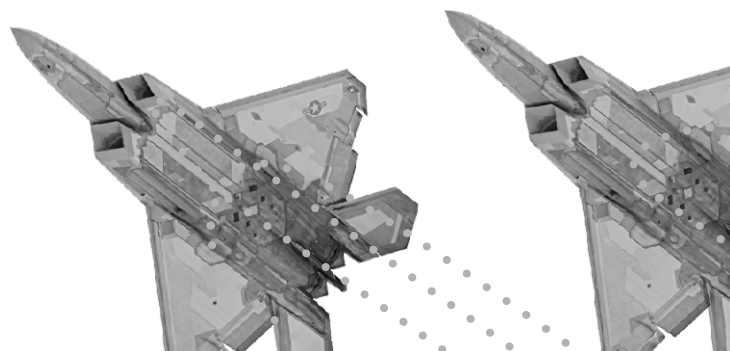
Instrukcja obsługi scenariuszy:

- Materiał edukacyjny ***Nawet wojny mają zasady*** zawiera zestaw czterech scenariuszy zajęć.
- Każdy scenariusz składa się z kilku ćwiczeń, na realizację których potrzeba od 15 do 20 minut.
- Scenariusze ***Nawet wojny mają zasady*** zawierają opis celów, czas trwania aktywności, potrzebne materiały, ćwiczenia i załączniki.
- Scenariusze zostały zaprojektowane i ułożone w taki sposób, żeby poruszane w nich tematy i ćwiczenia wyczerpywały całe zagadnienie.
- Jeśli nie masz czasu przeprowadzić wszystkich scenariuszy, możesz wybrać jeden. Każdy jest samowystarczającym fragmentem wiedzy. Możesz dowolnie łączyć ćwiczenia, dostosowując je do potrzeb grupy.
- Zanim rozpocznieś zajęcia, zapoznaj się z całym scenariuszem, przygotuj potrzebne materiały merytoryczne i plastyczne oraz salę lekcyjną.

Pozostałe materiały edukacyjne:

- *Aktywizm na rzecz pokoju*
- *Globalna architektura pokoju*
- *Niewidzialne wojny*
- *Wojny w mediach*

Życzymy inspirującej i angażującej pracy z młodzieżą!

NAWET WOJNY MAJĄ ZASADY

MINISCENARIUSZ 1: PRAWA CZŁOWIEKA PODCZAS KONFLIKTU ZBROJNEGO

Czas trwania:
20 minut

Cele:

- Usystematyzowanie wiedzy o prawach człowieka zamieszczonych w Powszechnej deklaracji praw człowieka.
- Zwiększenie wiedzy na temat tego, jaki wpływ na prawa człowieka mają konflikty zbrojne.
- Rozwijanie zdolności dostrzegania związków i wzajemnych relacji pomiędzy różnymi prawami człowieka.

Materiały:

- Prezentacja, slajd 2.
- Przygotowane wcześniej wycięte artykuły Powszechnej deklaracji praw człowieka
- Tablica/flipchart
- Kartki A4
- Mazaki
- Załącznik 1., *Prawa człowieka podczas konfliktów zbrojnych, część 1.*

Krok 1: Powszechna deklaracja praw człowieka to...? (5 minut)

- Napisz na tablicy/flipcharcie dużymi literami: „Powszechna deklaracja praw człowieka”. Zapytaj klasę, czy kiedykolwiek słyszała o takim dokumencie. Jeśli nikt o nim nie słyszał, możesz zapytać, jakie skojarzenia przychodzą uczniom_uczennicom do głowy.
- Pokaż slajd i wyjaśnij krótko, co to za dokument i dlaczego jest uważany za najważniejszy na świecie akt dotyczący praw człowieka.

Jeśli nigdy wcześniej nie prowadziłeś_prowadziłaś lekcji na temat praw człowieka, na początku możesz wyjaśnić, czym one są, korzystając z materiału Amnesty International <https://www.amnesty.org.pl/zglebiaj-wiedze/prawa-czlowieka/>.

Krok 2: Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych (10 minut)

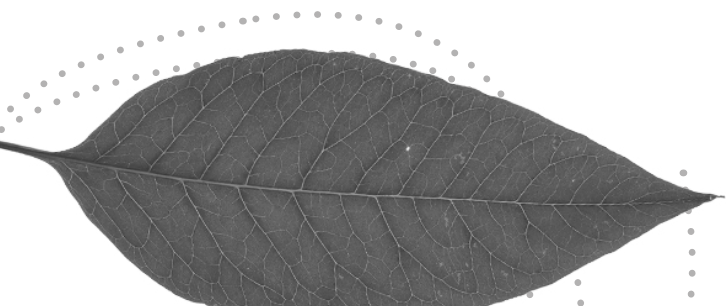
- W tym ćwiczeniu młode osoby będą mogły się przekonać, które prawa człowieka są zagrożone podczas wojen.
- Podziel klasę na małe grupy liczące po trzy–cztery osoby.
- Każda grupa dostaje po pięć artykułów z Powszechnej deklaracji praw człowieka, kartki i długopisy. Poproś osoby uczestniczące o przeczytanie dokumentu i wybranie z niego tych artykułów i praw, które ich zdaniem są łamane podczas konfliktów zbrojnych. Mogą spisać te artykuły i prawa na kartkach. Następnie poproś przedstawicieli_przedstawicielki grup o przedstawienie wyników pracy. Pojawiające się prawa człowieka możesz zapisywać na tablicy/flipcharcie.

Krok 3: Refleksja i podsumowanie (5 minut)

- Podsumowując ćwiczenie, powiedz o tym, że konflikty zbrojne często oddziałują destrukcyjnie na prawa człowieka, jednak w ich obliczu państwa nadal mają obowiązek szanować, chronić i realizować prawa wszystkich jednostek i grup.
- Zaznacz również, że łamanie jednego prawa bardzo często przyczynia się do łamania innego, co pokazuje, że prawa człowieka są ze sobą powiązane i mocno wpływają na siebie nawzajem.
- W podsumowaniu skorzystaj z pierwszej strony Załącznika 1., gdzie znajdziesz informacje o tym, jakie prawa człowieka są łamane w czasie konfliktów zbrojnych.

Załącznik 1.

<https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Prawa-czlowieka-podczas-konfliktow-zbrojnych-cz.-1.pdf>

MINISCENARIUSZ 2: CZY PRAWA CZŁOWIEKA MOGĄ BYĆ OGRANICZANE W CZASIE WOJNY?

Czas trwania:
15–20 minut

Cele:

- Pogłębienie wiedzy na temat tego, co się dzieje z ochroną praw człowieka podczas konfliktów zbrojnych.
- Rozwijanie umiejętności analizy i krytycznego myślenia na temat praw człowieka w sytuacji wojen.

Materiały:

- Prezentacja, slajd 3.
- Załącznik 1., *Prawa człowieka podczas konfliktów zbrojnych*, część 1.
- Wycięte artykuły z PDPC, Załącznik 2.

Krok 1: Burza pomysłów: czy podczas wojen ludzie mają takie same prawa jak zawsze? (5 minut)

- Zaproś uczniów_uczennice do burzy pomysłów. Zapytaj ich, czy sądzą, że wśród praw człowieka są takie prawa, których pod żadnym pozorem nie można ograniczać i łamać, także w trakcie konfliktów zbrojnych. Odpowiedzi zapisuj na tablicy/flipcharcie.

Jeśli nigdy wcześniej nie prowadziłeś_prowadziłaś w klasie zajęć na temat praw człowieka, to na początku lekcji możesz wyjaśnić, czym one są, korzystając z materiału Amnesty International <https://www.amnesty.org.pl/zglebiaj-wiedze/prawa-czlowieka/>.

Krok 2: Porządkowanie praw człowieka (5–10 minut)

- Podziel klasę na małe grupy liczące po trzy–cztery osoby.
- Rozdaj grupom kilka różnych artykułów z PDPC i poproś, żeby spośród tych artykułów i spisanych na tablicy/flipcharcie praw wybrały te, których ich zdaniem pod żadnym pozorem nie można zmienić lub zawiesić. Możesz powiedzieć, że wśród tych praw są zarówno takie, które nie podlegają ograniczeniom, jak i takie, które w pewnych okolicznościach mogą ulec zawieszeniu. Poproś wszystkich, żeby zastanowili się nad tym, jakie argumenty stoją za ich wyborami – np.

czemu jedne prawa można ograniczyć, a innych nie. Poproś przedstawicieli/przedstawicielki grup o zaprezentowanie wyników pracy i przyklejenie na tablicy/flipcharcie tych praw, które grupa uznała za bezwzględnie chronione.

Krok 3: Refleksja i podsumowanie (3–5 minut)

- Wyświetl prezentację, slajd 3. Powiedz, że prawa człowieka mają zastosowanie również podczas konfliktów zbrojnych, a niektórych praw nie można ograniczać pod żadnym pozorem – wyjaśnij, o które chodzi. Powiedz o tym, że wojna może poważnie wpłynąć na sytuację w danym kraju i w rezultacie rząd może nie być w stanie zagwarantować przestrzegania praw człowieka w taki sam sposób jak zwykle. Wówczas, aby poradzić sobie z kryzysem, może do pewnego stopnia zawiesić zwyczajny sposób działania. Na przykład podczas wojny zasoby takie jak żywność, woda, lekarstwa i paliwo mogą wymagać racjonowania w trosce o równe dobro wszystkich obywateli.
- W podsumowaniu skorzystaj z drugiej strony Załącznika 1., gdzie znajdziesz informacje o tym, co się dzieje z prawami człowieka podczas konfliktu zbrojnego.

Załącznik 1.

<https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Prawa-czlowieka-podczas-konfliktow-zbrojnych-cz.-1.pdf>

Załącznik 2.

[https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Powszechna Deklaracja Praw Czlowieka.pdf](https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf)

MINISCENARIUSZ 3: PO CO NAM MIĘDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE?

Czas trwania:
15–20 minut

Cele:

- Zdobyć wiedzy na temat międzynarodowego prawa humanitarnego.
- Wzbudzenie refleksji i krytycznego myślenia na temat skuteczności i ograniczeń międzynarodowego prawa humanitarnego.

Materiały:

- Prezentacja, slajd 4.
- Załącznik 1., *Prawa człowieka podczas konfliktów zbrojnych*, część 1.
- Dostęp do Internetu, rzutnika/tablicy multimedialnej

Krok 1: Po co nam międzynarodowe prawo humanitarne? (5–10 minut)

- Na początku powiedz o tym, że państwa zawsze są zobowiązane do przestrzegania praw człowieka, co jest określone w różnych międzynarodowych dokumentach dotyczących praw człowieka. W czasach konfliktów zbrojnych zaczynają obowiązywać również inne przepisy regulujące działania wszystkich stron i nazywa się to międzynarodowym prawem humanitarnym (inne nazwy to: prawo konfliktów zbrojnych i prawo wojenne).
- Podziel klasę na małe grupy liczące po trzy–cztery osoby.
- Poproś, żeby każda grupa zastanowiła się nad tym, jakie zasady powinny obowiązywać podczas konfliktów zbrojnych. Powiedz, że chodzi o zasady, które dotyczą zarówno władz państwa, jak i obywateli czy żołnierzy. Poproś chętne osoby, żeby opowiedziały, jakie ich grupa wypracowała zasady. Zbierz odpowiedzi i zapisz je na tablicy/flipcharcie.

Dla ułatwienia możesz zadać dodatkowe pytania:

- Jakie zachowania powinny być zabronione w trakcie konfliktów zbrojnych, a jakie są dozwolone?
- Czy wszystkie środki i metody walki zbrojnej są dozwolone?
- Czy cywile i żołnierze powinni być traktowani tak samo?

Krok 2: Zasady międzynarodowego prawa humanitarnego (10 minut)

- Powiedz, że międzynarodowe prawo humanitarne określa, co mogą, a czego nie mogą zrobić strony konfliktu zbrojnego. Opisuje zasady ochrony ludności cywilnej, czyli osób, które nie brały i nie biorą (lub już nie biorą) udziału w działaniach wojennych. Określa również ograniczenia dotyczące środków i metod prowadzenia działań wojennych. Amnesty International podkreśla, że żadne okoliczności nie zwalniają nikogo z obowiązku przestrzegania międzynarodowego prawa humanitarnego.

- Pokaż prezentację, slajd 4., z głównymi zasadami, i wyświetl krótki film przygotowany przez MKCK (Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża), który wyjaśnia zasady międzynarodowego prawa humanitarnego:

<https://www.youtube.com/watch?v=yLHvSLlItuM>. Link do filmu na slajdzie 5.

- Ostrzeżenie: Film pokazuje trudne treści związane z wojną i może wywoływać niepokój czy inne reakcje emocjonalne. Przed jego zaprezentowaniem w klasie obejrzyj go i sprawdź, czy będzie odpowiedni dla twoich uczniów_uczennic.

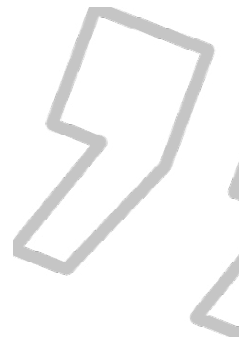
Jeśli nie masz możliwości wyświetlenia filmu, wyjaśnij zasady, korzystając z Załącznika 1., *Prawa człowieka podczas konfliktów zbrojnych*, część 1., s. 4.

Załącznik 1.

<https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Prawa-czlowieka-podczas-konfliktow-zbrojnych-cz.-1.pdf>

MINISCENARIUSZ 4:

FAKTY I MITY DOTYCZĄCE MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO

Czas trwania:
15–20 minut

Cele:

- Poznanie faktów i mitów dotyczących międzynarodowego prawa humanitarnego.
- Refleksja nad tym, co możemy zrobić, żeby wspierać zasady międzynarodowego prawa humanitarnego.

Materiały:

- Prezentacja, slajd 6., z linkiem do quizu Kahoot!
- Dostęp do telefonów
- Dostęp do Internetu, rzutnika/tablicy multimedialnej

Krok 1: Fakty i mity o międzynarodowym prawie humanitarnym – Kahoot! (10–15 minut)

- Powiedz uczniom_uczennicom, że w tym ćwiczeniu będą się mierzyć z faktami i mitami dotyczącymi międzynarodowego prawa humanitarnego.

W tym ćwiczeniu będziecie wykorzystywać narzędzie online Kahoot!. Jest ono proste w użyciu i darmowe (musisz się jedynie zarejestrować). Po założeniu konta wejdź na stronę: <https://create.kahoot.it/share/miedzynarodowe-prawo-humanitarne/802e433f-9296-48a9-aa38-3a657be77d6d>, na której znajdziesz quiz.

- Udostępnij młodzieży stronę, poproś o wejście na nią przez telefony oraz wpisanie podanego kodu PIN. Następnie każda osoba wpisuje nazwę, której chce używać w quizie. Kiedy wszyscy to zrobią, możesz rozpocząć quiz. Zawiera on sześć pytań i odpowiedzi „prawda/fałsz” dotyczących faktów i mitów o międzynarodowym prawie humanitarnym. Na każdą odpowiedź uczestnicy i uczestniczki mają 10 sekund. Po każdym pytaniu wyświetla się informacja z prawidłową odpowiedzią i ranking ustalany na podstawie poprawności odpowiedzi oraz szybkości ich udzielania.
- Po każdym pytaniu możesz krótko rozwinąć odpowiedzi, korzystając z materiału *Prawa człowieka podczas konfliktów zbrojnych*, s. 5, 6 i 7.
- Po zakończeniu quizu pogratuluj zwycięzcom_zwyciężczyniom i podziękuj wszystkim za udział i zaangażowanie.

Jeśli nie masz możliwości wykorzystania narzędzia online, możesz zrobić quiz ustnie i zapisywać odpowiedzi na tablicy bądź przygotować go wcześniej na papierze i rozdać uczniom_uczennicom. Pytania do quizu znajdują się na końcu materiału. Kolorem zaznaczona jest prawidłowa odpowiedź.

Narzędzie internetowe Kahoot!

Wejdź na stronę <https://create.kahoot.it/> i załóż konto. Kahoot! to internetowa platforma edukacyjna, umożliwiająca interakcję za pomocą różnego rodzaju gier w czasie rzeczywistym oraz prezentująca wyniki grywalizacji (anonimowo). Oferuje różne gry edukacyjne.

Krok 2: Refleksja i podsumowanie (5 minut)

- Zapytaj osoby uczestniczące, czy słyszały o innych stwierdzeniach, które ich zdaniem mogą być mitami dotyczącymi zasad panujących na wojnie. Powiedz, że lista różnych mitów jest długa i wynika zarówno z zawitości międzynarodowego prawa humanitarnego, jak również celowej dezinformacji, która ma służyć usprawiedliwianiu działań stron konfliktów.
- Podsumuj zajęcia, mówiąc, że należy pamiętać o tym, iż zasady międzynarodowego prawa humanitarnego to nie tylko teoria – mają one na celu ochronę godności człowieka w czasie tak okrutnym jak wojna. Każda osoba – my również – może przyczynić się do realizacji tych zasad poprzez edukację, opowiadanie się za przestrzeganiem międzynarodowego prawa humanitarnego czy popieranie działań zmierzających do rozliczenia osób/rządów, które się tych naruszeń dopuszczają. Żeby konflikty toczyły się zgodnie z prawem, a to prawo faktycznie działało, potrzebne jest zaangażowanie wielu osób.

QUIZ:

Międzynarodowe prawo humanitarne to nowoczesny wynalazek.

Prawda **Falsz**

Podczas konfliktu zbrojnego cel uświęca środki.

Prawda **Falsz**

Międzynarodowe prawo humanitarne nie zezwala na branie zakładników.

Prawda **Falsz**

Cywile nie mogą być celem ataku*.

Prawda **Falsz**

Przymusowe przesiedlanie ludzi mieszkających na okupowanych terytoriach jest zabronione.

Prawda **Falsz**

Międzynarodowe prawo humanitarne jest nieskuteczne, bo jest łamane i nie można go wdrożyć.

Prawda **Fałsz**

*W sytuacji gdy cywile chwytają za broń bądź stosują sabotaż, przestają być cywilami w rozumieniu prawa i prawo już ich nie chroni.

Załącznik 1.

<https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/Prawa-czlowieka-podczas-konfliktow-zbrojnych-cz.-1.pdf>

